

Inkludering av nyanlända elever i fritidshem

KURS: Examensarbete för grundlärare fritidshem,
15 hp

PROGRAM: Grundlärare med inriktning mot arbete
i fritidshem, 180 hp

FÖRFATTARE: Mervat Hikmat Yonan

HANDLEDARE: Ingrid Bardon

EXAMINATOR: Carin Falkner

TERMIN: VT 18

SAMMANFATTNING

Mervat Hikmat Yonan

Inkludering av nyanlända elever i fritidshem

Inclusion of newly arrived pupils in leisure-centers

Antal sidor: 33

Studiens syfte är att undersöka hur fritidslärare arbetar med att inkludera nyanlända elever i fritidshem. Undersökningen har utförts utifrån följande frågor:

- Vilka risker för exkludering förekommer i fritidshemsarbetet med nyanlända elever?
- Hur beskriver fritidslärarna sitt arbete med att inkludera nyanlända elever i fritidshemmets verksamhet?
- Vilka faktorer tar man med i planering och målsättning?

Studien bygger på en kvalitativ forskningsmetod via en fokusgruppsdiskussion där fyra utbildade fritidslärare har varit deltagande. Analysen har gjorts utifrån ett sociokulturellt perspektiv då inkludering sker i ett socialt sammanhang. Resultaten visar att eleverna inkluderas via metoder med fokus på socialt samspel och språk. Via spel och lekar som uppmuntrar till språkanvändning och interaktion med lärare och andra elever inkluderas den nyanlända eleven i gemenskapen. Därtill visar resultaten även på brister avseende lärarnas kompetens och kunskap kring nyanlända elever, samverkan med vårdnadshavare och användningen av resurser.

Sökord: Inkludering, nyanlända elever, lärarnas kompetens, vårdnadshavare, språk.

Postadress
Högskolan för Lärande
och Kommunikation (HLK)
Box 1026
551 11 JÖNKÖPING

Gatuadress Telefon Fax
Gjuterigatan 5 036 - 10100036162585

Innehållsförteckning

Innehållsförteckning.....	1
1. Inledning.....	2
2. Bakgrund.....	4
2.1 Begreppsförklaring.....	4
2.2 Skolverkets allmänna råd för utbildning av nyanlända elever.....	4
2.3 Fritidshemmets uppdrag.....	5
2.4 Tidigare forskning.....	6
2.4.1 Den nyanlända elevens möte med skolan i Sverige.....	7
2.4.2 Lärarnas kompetens.....	9
2.4.3 Samverkan med vårdnadshavare.....	9
2.5 Sociokulturellt perspektiv.....	10
3. Syfte och frågeställningar.....	12
4. Metod.....	13
4.1 Formulering av nyckeldiskussionsfrågor.....	13
4.2 Urval.....	14
4.3 Genomförande.....	15
4.4 Databearbetning.....	16
4.5 Tillförlitlighet.....	16
4.6 Etiska aspekter.....	17
5. Resultat och analys.....	19
5.1 Verktyg och resurser för inkludering.....	19
5.1.1 Det sociala samspelet och språket.....	22
5.1.2 Individuella olikheter.....	23
5.2 Risker för exkludering.....	24
5.3 Samverkan med vårdnadshavare.....	25
6. Diskussion.....	27
6.1 Det sociala samspelet.....	27
6.2 Gruppen eller individen?	28
6.3 Kontakten med vårdnadshavare.....	29
6.4 Metoddiskussion.....	30
6.5 Vidare forskning.....	31
7. Referenser / Källförteckning.....	32

Bilagor

1. Inledning

I dag finns det 65,6 miljoner människor på flykt undan krig, konflikter och förföljelse. Till skillnad från förr är det idag framför allt civilbefolkningen som blir lidande av krigets härjningar. Många familjer har blivit tvungna att fly från sina hem. Under de senaste åren har väldigt många människor från krigsdrabbade länder kommit till Sverige i syfte att söka skydd (Migrationsverket, 2018). År 2016 kom 163 005 personer, varav över 70 000 var barn. År 2017 sjönk siffran till 144 489 personer efter att ha ökat kontinuerligt under perioden 2011–2016 (Statistiska Centralbyrån [SCB], 2016; SCB, 2017). Av dessa är tusentals barn som kommer till ett nytt land och ett nytt samhälle, med eller utan familjer, från olika bakgrunder och med olika erfarenheter, och behöver hjälp i det nya landet där de därefter ska leva, bo och växa.

I Sverige börjar de nyanlända eleverna relativt snabbt i skolan och på fritidshemmet. Det mesta för dem är nytt och okänt, t.ex. kultur, språk och miljö. Skolan och fritidshemmet är den plats som kan ge barnen en trygg bas, en plattform att stå på och som kan skapa möjligheter i en ny okänd situation, varför dessa kommer att spela en mycket central roll för att de nyanlända eleverna ska må bra och känna sig delaktiga i det nya landet (Goldin, 2008; Löwen, 2006; Fjällhed, 2013). Det som de mottagande länderna måste sträva efter är att utveckla och uppfylla barnens rätt till en undervisning som ska utveckla barnens fulla möjligheter och som respekterar minoritetens rätt till sitt språk, sin kultur och sin religion (Fjällhed, 2013).

Hur det faktiskt blir för de nyanlända eleverna i det nya landet beror på flera och komplexa faktorer. En faktor är de nyanlända elevernas och deras vårdnadshavares egna upplevelser av sig själva, det som de har varit med om och den nya situationen som de nu befinner sig i. Andra viktiga faktorer är samhällets och skolans prioriteringar, resurser och historia, och lärarnas och klasskamraternas kunskap och inställning till nyanlända elever och vårdnadshavare. Det arbete som utförs av de personer som kommer i kontakt med dessa barn är på så vis av central betydelse.

Jag har själv utländsk bakgrund och kom till Sverige som 9-åring. Jag upplevde då som en nyanländ elev det som de nyanlända eleverna upplever nu. Det var en helt ny värld bestående av nya människor, en ny kultur och ett nytt språk. Jag förstod inte och kände mig utanför och

ensam. Varken elever eller lärare visste hur att bemöta mig. Det kändes som att jag hade hamnat väldigt fel och inte borde ha varit där.

Inkluderingen av nyanlända elever skiljer sig från inkluderingen av elever som redan bor eller alltid har bott i Sverige och kan kommunicera och känner sig hemma i ett svenskt fritidshem och på platser där man talar det svenska språket. Den tryggheten känner inte den nyanlända eleven, som i stället riskerar att exkluderas om inte rätt hjälp, vägledning och möjligheter ges.

Således är det viktigt att se över hur man arbetar för att uppnå detta syfte i arbetet med nyanlända elever, och vilken effekt det har på eleverna och deras utveckling.

2. Bakgrund

2.1 Begreppsförklaring

Begrepp som kommer att användas löpande under arbetets gång förklaras nedan.

Nyanlända elever: Med nyanländ elev avses den som har varit bosatt utomlands och som numera är bosatt här i Sverige eller ska anses bosatt här och som har påbörjat sin utbildning här efter höstterminens start det kalenderår då hon eller han fyller sju år. En elev ska inte längre anses vara nyanländ efter fyra års skolgång här i landet (Skolverket, 2017).

Inkludering: En gemenskap där *alla* ska vara delaktiga (Cederlund, 2017).

Inkluderingsbegreppet ses i relation till integrationsbegreppet då begreppen i betydelse ligger nära varandra. Inkludering har alltmer ersatt integrationsbegreppet som kom till på 1960-talet. Det togs fram för att visa på en ny inriktning mot barn i behov av särskilt stöd. Inkludering innebär att helheten ska anpassas till delarna, medan integrering innebär att delarna ska passa in i en helhet. Således betyder inkludering att skolan som en helhet ska organiseras utifrån barnens olikheter som anges som de olika delarna (Nilholm, 2006). Nilholm (2006) anger vidare att elevernas olikheter ska ses som en tillgång och inte en belastning. Undervisningen kan inte vara densamma för alla elever; de elever som är i behov av särskilt stöd ska ges det stödet i syfte att kunna nå målen för utbildningen.

Exkludering: Social utestängning av någon i en befintlig grupp (Cederlund, 2017).

2.2 Skolverkets allmänna råd för utbildning av nyanlända elever

Beträffande skolans värdegrund och kunskapsuppdrag, elevhälsa, ledning och stimulans omfattas nyanlända elever av samma bestämmelser som alla andra elever. Därpå finns sedan bestämmelser som är specifika för nyanlända elever då dessa många gånger är i behov av annat eller mer stöd och hjälp. Därigenom vill man stärka deras möjligheter att utvecklas mot utbildningens mål (Skolverket, 2017).

Hemkommunerna är de som ansvarar för att nyanlända elever tas emot i skolväsendet. Kommunerna bör planera och arbeta för att eleverna ska tas emot i verksamheten snarast möjligt. Bland annat innebär det här att föra dialog med olika myndigheter (till exempel Migrationsverket, Socialtjänsten, med flera) i syfte att placera nyanlända elever på skolor.

Vidare ansvarar kommunerna för resursfördelningen och att utbildningen genomförs enligt de bestämmelser som finns i skollagen och övriga författningar. Till exempel ska nödvändiga resurser finnas tillgängliga så att mottagande och fortsatt utbildning av nyanlända elever följer gällande lagar. Samtidigt bör kommunerna för ökad likvärdighet också fördela resurser utifrån elevernas olika behov för stöd och stimulans (Skolverket, 2017).

Inom skolväsendet är allas delaktighet viktigt för ett välfungerande kvalitetsarbete och innebär att kommunikation och tydlig ansvarsfördelning personal emellan spelar en avgörande roll. Med ett sådant gemensamt ansvar kan verksamheten utvecklas (Skolverket, 2017).

Vidare anger Skolverket i sina riktlinjer vikten av en inledande bedömning och kartläggning av nyanlända elevers kunskaper, vilken är grunden för planering, hjälp och genomförande i elevens fortsatta utbildning:

”Undervisningen ska anpassas till varje elevs förutsättningar och behov. Den ska främja elevernas fortsatta lärande och kunskapsutveckling med utgångspunkt i elevernas bakgrund, tidigare erfarenheter, språk och kunskaper.” (Skolverket, 2017, s.8).

2.3 Fritidshemmets uppdrag

Inom fritidshemsverksamhet har begreppet undervisning en bredare innebörd än inom den obligatoriska skolverksamheten, då lärandet tillsammans med omsorg och utveckling fungerar som en helhet. I fritidshemmet ska eleverna ges en meningsfull fritid där de stimuleras till utveckling och lärande. I undervisningen ska hänsyn därför tas till elevernas individuella behov, intressen och erfarenheter. De arbetssätt, lärmiljöer och kontakter som utspelar sig i fritidshemmet ska präglas av omsorg och lärande i syfte att stödja elevers identitetsutveckling och sociala kompetensutveckling (Fjällhed, 2013).

Undervisningen i fritidshemmet syftar till främjande av elevernas fantasi och förmåga där de tillsammans med andra genom lekar och skapande kan utforska och lära sig nya saker. I läroplanen betonas även att eleverna ska utmanas och uppmuntras i syfte att kunna vara självständiga och ansvarstagande och på så vis utveckla tilltro till sin egen förmåga. Till skillnad från den planlagda tiden i skolan erbjuder fritidshemmet eleverna mer möjlighet att utforska, upptäcka och lära på ett självständigt sätt. I fritidshemmet ges elever mer frihet och kan i större utsträckning förfoga över sin tid (Skolverket, 2017; Fjällhed, 2013).

Fokus ligger också på elevernas förmåga att samarbeta och kommunicera med andra i syfte att utveckla bra relationer till andra och känna tillhörighet och trygghet. Olikheter och mångfald ska tillvaratas och därav verka som en tillgång för att elever ska fördjupa sin förståelse för olika sätt att tänka och vara och för andras situation och erfarenheter (Skolverket, 2017).

Vidare främjas i fritidshemmet jämlika uppväxtvillkor genom att utjämna skillnader i elevernas uppväxtvillkor. Till exempel erbjuds läxhjälp för de elever som inte kan få hjälp i sin hemmiljö. För nyanlända elever blir den här hjälpen, på grund av deras situation och livsomständigheter, än viktigare.

Fritidshemmet blir således för nyanlända elever, tillsammans med skolan, en viktig och trygghetsskapande miljö där stödet och utmaningarna ska anpassas efter individuella behov och förutsättningar för att varje elev ska kunna utvecklas på bästa sätt (Fjällhed, 2013).

2.4 Tidigare forskning

I följande del redogörs för tidigare forskning med inriktning mot nyanlända elevers inkludering i det svenska utbildningssystemet.

Forskningen kring nyanlända elever på fritidshem är mycket begränsad då det till större delen har handlat om den obligatoriska skolundervisningen och arbetssätten kopplade till denna. På senare år har det tillkommit forskning om fritidshemsverksamhet med fokus på nyanlända elever där man har undersökt hur arbetet inom fritidshemmen ser ut i möten med nyanlända elever, vilka många gånger är i behov av mer eller en annan typ av hjälp på grund av en annorlunda bakgrund och andra förutsättningar. I en av vetenskapsrådets rapportserier av Nihad Bunar anges uttrycket "kulturmöten i skolan" då Bunar berättar om att forskning som har gjorts har resulterat i diskussioner om hur lärare ska hantera "invandrarkulturer" i syfte att bättre kunna hjälpa och kommunicera med elever (Bunar, 2010). Men omfattningen av den forskningen som till nu har gjorts anser Bunar är begränsad och där finns utrymme för många fler frågor att undersöka och besvara.

Fritidshemmen är ett viktigt komplement till den obligatoriska skolundervisningen då man i fritidshemmen får utvecklas, bygga upp sin självkänsla och lära sig saker utöver de traditionella skolämnena. Därför är forskning och undersökning även inom fritidsverksamhet - lika mycket som inom övrig skolverksamhet - av stor betydelse för att kontinuerligt

ifrågasätta och vidare höja kvaliteten på och förbättra det arbete man gör inom fritidshemmen (Falkner & Ludvigsson, 2016).

2.4.1 Den nyanlända elevens möte med skolan i Sverige

Ett lyckat mottagande med en möjlighet till utveckling omfattar en bra start bestående av en utförlig kartläggning av den enskilda eleven, tidigt etablerad och återkommande kontakt med vårdnadshavare, information till övriga elever som förbereds inför mötet med nyanlända elever och vidare kontinuerlig uppföljning och utvärdering av den nyanlända elevens utveckling. Undersökningar om mottagande och inkludering av nyanlända elever i både skola och fritidshem visar istället på en annan verklighet med stora brister i kunskap och kompetens kring mottagande och hantering (Skolinspektionen, 2014; Fjällhed, 2013). Nyanlända elever får inte den utbildning de har rätt till på grund av att kunskapen om nyanlända elevers rättigheter samt kommunens, rektors och lärares ansvar har varit bristande. På grund av dessa brister och alltför breda och generella nationella riktlinjer ges enskilda lärare möjlighet till improvisationer i mottagande och undervisning, vilket vidare resulterar i problematiska skillnader i tillvägagångssätt och kvalité (Fjällhed, 2013).

De riktlinjer som idag finns att tillgå bygger på pedagogiska generaliseringar om nyanlända elever och stödåtgärder. Man betonar å ena sidan vikten av det stöd som ska ges till eleven, men glömmer å andra sidan att eleven också har potential som ska tillvaratas. Stödet får inte övergå till någonting som, i stället för att hjälpa eleven, begränsar eleven och hans möjligheter. Därför är det viktigt att man ser till varje individ och enskilda förutsättningar, behov och möjligheter och utifrån det både hjälper och utmanar eleven (Fjällhed, 2013).

Upprepade gånger framförs i tidigare forskning betydelsen av att nyanlända är en mycket heterogen grupp och därför ska deras individuella förutsättningar tas hänsyn till i planeringen av åtgärder för inkludering (Bunar, 2016; Kaya, 2016; Glogic & Löthagen Holm, 2016). Men forskningen visar likväl att detta är en outvecklad praktik som görs alldeles för lite. Att identifiera elevers tidigare kunskaper är ett stort problem då lärare saknar nödvändig kunskap för att kunna göra detta. Av en undersökning gjord av Laid Bouakaz där man under ett år granskade arbetet med nyanlända elever på en skola framgår att kartläggning upplevs som ett stort problem av personalen. Lärare ifrågasätter vad som ska kartläggas, hur detta ska göras och hur det därpå ska användas i undervisningen. Kartläggningen kräver resurser och kompetens som således inte finns på skolorna: "Lärare å andra sidan vittnade om att det inte

alltid är lätt att fånga in allt vad eleven kan. Dels beroende på tidsbrist och dels för att material som används ofta utgår från en västerländsk syn på kunskap” (Bunar, 2016, s. 280).

Förberedelseklass och direktintegrering är de två huvudsakliga organisatoriska modellerna för mottagande på grundskolenivå. Modellen med förberedelseklass innebär att elever placeras i särskilda undervisningsgrupper med anpassad studiegång för nyanlända elever.

Direktintegrering innebär istället att nyanlända elever får placering i en ordinarie klass från början. I samband med båda modellerna har i tidigare forskning framförts både för- och nackdelar. Förberedelseklassen är bra på det sättet att eleven får en introduktion till det svenska skolsystemet, lär sig svenska i en trygg miljö, får stöttning i språkutveckling och en kartläggning av bakgrundskunskaper, medan nackdelarna avser kategoriseringen som medföljer då de nyanlända eleverna isoleras från resten av skolan och ofta hålls kvar för länge. Med direktintegrering är tanken att man kommer bort från den uppdelning och isolering som förekommer i föregående modell och barnen blir integrerade i den ordinarie klassen. Dock, tillägger Bunar, att stöd och riktlinjer saknas för studiehandledning och lärare som kan arbeta i samband med att icke-svensktalande elever befinner sig i klassen. Risken ökar då för att eleven känner sig än mer isolerad även om hen fysiskt befinner sig i samma klassrum som andra elever (Bunar, 2016). Således är det svårt att fastslå vilken modell som är den bästa. Även i övergången från förberedelseklass till ordinarie klass visar forskningen på problem. I en förberedelseklass framgår att eleverna upplever en social trygghet och att de får stöd, men i relation till övriga skolan ses alltså förberedelseklassen i stället som exkluderande, i stället för som inkluderande. I samband med övergången till ordinarie klass har av elever således angivits en tillvaro som sedan upplevts som tyst och ensam. Än mer problematiskt blir det då tiden i förberedelseklassen varierar från skola till skola. En del elever får tillbringa sex månader och andra hela två år i förberedelseklass. I vissa skolor sker övergången gradvis - via deltagande i hemkunskap, idrott, bild - medan man på andra skolor placerar eleverna direkt från en klass till en annan (Bunar, 2016). Gemensamt för båda modellerna för en bra start är däremot samma delar; vikten av kartläggning av tidigare kunskaper, modersmålsundervisning, socialt stöd och kontakt med vårdnadshavare (Bunar, 2016).

2.4.2 Lärarnas kompetens

All efforts to integrate immigrant children successfully depend on well-skilled and well-supported teachers, who can reflect the diversity of their student populations in their instructional approaches and who can help all students to achieve the educational goals and standards of the host country.

(OECD 2015 s. 10)

Lärarens kompetens, erfarenheter och arbetssätt är avgörande för elevernas skolframgång. Därför är det ytterst viktigt med kompetensutveckling för lärare så att läraren, arbetssätten och undervisningen kan utvecklas kontinuerligt. Lärare ska kunna göra bedömningar, uppföljningar, planeringar och genomföra undervisning utifrån nyanlända elevers både kollektiva och enskilda förutsättningar och behov (Kaya, 2016). I undersökningar anger lärare att de saknar nödvändig kompetens och kunskap för att ha nybörjarelever i klassen; de vet inte hur de ska hjälpa de nyanlända eleverna och har svårt att kommunicera med dem. Där saknas också en samsyn i förhållningssätt då lärare emellan inte heller kan samarbeta (Glogic & Löthagen Holm, 2016).

Följaktligen ska arbetet med nyanlända elever, likt övrig verksamhet i skolan, ingå i ett systematiskt kvalitetsarbete. På så vis ska lärare kontinuerligt granska och utveckla planering, insatser och resultat i arbetet med nyanlända elever. Då bevaras och utvecklas utbildningens kvalitet och de nationella målen uppfylls, vilket ger varje nyanländ elev ökade förutsättningar att lyckas i samband med ett bra mottagande och en god utbildning (Kaya, 2016; Bunar, 2016).

2.4.3 Samverkan med vårdnadshavare

Läraren ska samverka med och fortlöpande informera föräldrarna om elevens skolsituation, trivsel och kunskapsutveckling, och hålla sig informerad om den enskilda elevens personliga situation och iaktta respekt för elevens integritet.

(Skolverket, 2017, s. 16)

Skolverket betonar vikten av kontakt med vårdnadshavare då detta har betydelse för elevens möjligheter och resultat i skolan, men dessa saknar ofta dels språkliga kunskaper, dels kunskaper om sina och barnens rättigheter i syfte att kunna ställa frågor och framföra synpunkter (Bunar, 2016). Dock är det viktigt att vårdnadshavare, precis som eleverna, via

olika tillgängliga resurser (till exempel översättningshjälp) får lära sig hur den svenska skolan fungerar. I en dialog mellan skola och vårdnadshavare ska återges hur arbetet i skolan går till genom att förklara vad en läroplan reglerar, hur ämnen är uppdelade och studeras, vilka mål som ska uppnås och vilka kunskapskrav som ställs på eleven för att kunna nå specifika betyg samt övrig information om skoltider, terminer, lov, läxor och så vidare (Glogic & Löthagen Holm, 2016). Därigenom vet och kan vårdnadshavare stötta eleven och följa med i elevens utveckling.

I en undersökning av Nihad Bunar intervjuades 26 vårdnadshavare till nyanlända elever i syfte att klarlägga vilken roll vårdnadshavarna ges i samband med elevernas skolgång. Denna visar på att kommunikationen och bemötandet många gånger präglas av mistro och fördomar. Föräldrarna uppgav att de kände sig enbart som passiva mottagare som emellanåt fick ett brev hem (ibland översatt, ibland inte). Således visades vårdnadshavarna inte respekt och hänsyn, och erkändes inte som kompetenta och fullvärdiga samarbetspartners under barnens skolgång (Bunar, 2016). Man förnekar då, inte bara förälderns rätt till information och deltagande, utan även elevens rätt och möjlighet till det nödvändiga stöd och den viktiga vägledning som följer av att vårdnadshavaren delges information, förstår innehåll och riktlinjer och därpå kan vara med i elevens utveckling under skolgången.

Fjällhed (2013) anser att det bästa är en tidigt inledd kontakt med vårdnadshavare. I ett inledande informationsmöte ska vårdnadshavaren ges all viktig och nödvändig information, göras medveten om att deras deltagande är viktigt då de anses vara en viktig resurs i skolarbetet och en kartläggning av barnet - tidigare skolgång, intressen, svårigheter och så vidare- ska också göras redan då (och därtill fortlöpande).

2.5 Sociokulturellt perspektiv

Den teoretiska ramen för undersökningen är ett sociokulturellt perspektiv då arbete med inkludering av elever, både på skola och fritidshem, handlar om socialt samspel, språk och lärande. Det är således viktigt att ta hänsyn till de sociokulturella omständigheter under vilka lärandet äger rum då all inläring sker i ett socialt sammanhang (Säljö, 2014).

Vygotskijs sociokulturella teori är en social teori om lärande och utveckling via samspel i olika aktiviteter. Interaktion (samspel) och inkludering är förankrade begrepp i den sociokulturella teorin. Individerna tar till sig och utvecklar nya kunskaper via samspelet med andra och blir på det sättet delaktiga i en viss grupp (klassen, klubben, samhällsgemenskapen

och så vidare). Språket och språkanvändningen spelar här en central roll och fungerar som både mål och medel, och innebär att elever kan uttrycka sig, förstå omgivningen och vara delaktiga. Via lek, spel och kommunikation med elever och lärare utvecklas nyanlända elevers språk och möjliggör högre grad av deltagande. Perspektivet synliggör på så vis huruvida de nyanlända eleverna är delaktiga och samspelar med sin omgivning på fritidshemmet (Säljö, 2014).

3. Syfte och frågeställningar

Syftet med denna studie är att undersöka hur fritidslärare arbetar för att inkludera nyanlända elever i fritidshem.

- Vilka risker för exkludering förekommer i fritidshemsarbetet med nyanlända elever?
- Hur beskriver fritidslärarna sitt arbete med att inkludera nyanlända elever i fritidshemmets verksamhet?
- Vilka faktorer tar man med i planering och målsättning?

4. Metod

Den datainsamlingsmetod jag har valt är fokusgruppsmetoden. Det är gruppdiskussioner där det till skillnad från gruppintervjuer i övrigt handlar om ett samspel mellan deltagarna som uppmuntras till diskussion. Detta innebär att man sitter i en grupp och diskuterar de frågeställningar som presenteras (Dahlin-Ivanoff, 2011). Då jag ville undersöka vad fritidslärarna gör för att få nyanlända elever att känna sig inkluderade i fritidshemmet har jag alltså, via samtal fritidslärare emellan, velat få fram deras egna uppfattningar och erfarenheter om inkludering av nyanlända elever. I denna metod används således gruppens diskussioner som forskningsdata (Dahlin-Ivanoff, 2011).

En viktig fördel med fokusgruppsmetoden är att det öppnar upp för utvecklande diskussioner och därav till att ny kunskap och nya idéer skapas. Dahlin-Ivanoff (2011) beskriver träffen i en fokusgrupp som ett 'idémöte' där blandningen av olika erfarenheter och perspektiv, via diskussioner, resulterar i lösningar och förbättringar inom relevant område. Nackdelen däremot med fokusgruppsmetoden som datainsamlingsmetod är att det kan ta tid att bearbeta all information för att kunna besvara uppställda frågeställningar.

4.1 Formulering av nyckeldiskussionsfrågor

Formuleringen av frågorna som används under en fokusgruppsdiskussion är av avgörande betydelse. Dessa ska vara tydliga och intressanta för målgruppen samtidigt som de ska vara utformade för att stimulera till diskussion (Dahlin-Ivanoff, 2011). I utformningen av frågor har jag utgått ifrån syftet med studien och därav formulerat dessa i enlighet med de frågeställningar som finns uppställda i undersökningen. Tanken har varit att främja ett engagemang så att deltagarna delar med sig av erfarenheter och tankar. Det är därtill viktigt att utmed diskussionens gång även använda följdfrågor i syfte att dels klargöra den information som presenteras, dels fördjupa diskussionen. Fokusgruppsdiskussioner pågår vanligtvis i en till två timmar och då rekommenderas ungefär fyra till sex frågor (Dahlin-Ivanoff, 2011). Nyckeldiskussionsfrågorna i min studie berör det praktiska arbetet kring inkluderingen av nyanlända elever, vilka hinder som kan uppstå och hur man har hanterat dessa (se bilaga 3).

4.2 Urval

Deltagarna i fokusgruppsdiskussionen har valts utifrån ett målstyrt urval baserat på gemensamma kunskaper och erfarenheter inom området. Ett målstyrt urval innebär ett icke-sannolikhetsurval där respondenterna inte väljs ut slumpmässigt utan snarare på ett strategiskt sätt på grund av den kunskap och kompetens de erhåller (Bryman, 2011). Gemenskapen är grunden för att starta och utveckla en diskussion. Det är viktigt att de personer som är med i en fokusgruppsdiskussion tillhör samma yrkesgrupp, eller i hög grad delar likadana erfarenheter, då fokusgruppsmetoden inte har visat sig vara användbar i diskussioner mellan deltagare som inte delar kunskaper och erfarenheter (Dahlin-Ivanoff, 2011). Vikten av gemenskapen mellan deltagarna anges också under grundläggande antaganden som fokusgruppsmetoden bygger på där man pratar om gemenskap och delad erfarenhet: ”Fokusgrupper baseras på gemenskap och delade erfarenheter. Deltagarna har något gemensamt som är av intresse för forskaren, och de har valts ut eftersom de i den aspekten är en "homogen" grupp.” (Dahlin-Ivanoff, 2011, s. 84) Samtidigt är tanken också att deltagarnas olika perspektiv ska kunna presenteras och utvecklas i diskussionen (Dahlin-Ivanoff, 2011). I min undersökning valde jag därav att inkludera fyra utbildade fritidslärare som alla arbetar på en mångkulturell skola och har erfarenhet av arbete med nyanlända elever. Tidigare och pågående arbete på en mångkulturell skola innebär att deltagaren i bakgrunden har erfarenheter av olika grupper och kulturer (etniska, religiösa, språkliga), vilket stärker deltagarens förståelse och kunskaper kring arbete med nyanlända elever. Deltagarna är följande:

	Jennifer	Emma	Linnea	Nora
Arbete inom fritidshem:	23 år	20 år	22 år	24 år
Arbete med nyanlända elever:	23 år (Tillägger att det dock är först nu eleverna kommit direkt ut till fritidshemmet utan kunskaper i svenska.)	12 år	22 år (Tillägger att en ökning av nyanlända elever har skett sedan 2015.)	24 år (Tillägger att det dock är först nu eleverna kommit direkt ut till fritidshemmet utan kunskaper i svenska.)

I redan existerande grupper, där deltagarna alltså till exempel känner varandra då de arbetar på samma fritidshem som i denna undersökningen, finns både för- och nackdelar. Fördelen är att om deltagarna redan känner varandra kan detta underlätta i skapandet av en förtroendefull

miljö där diskussionen kan utvecklas fritt. Däremot kan det även ha en motsatt effekt om det faktum att deltagarna känner varandra i stället blir ett hinder för utvecklande diskussion då man inte vågar uttrycka sig på grund av diverse orsaker eller inför vissa individer (Dahlin-Ivanoff, 2011). Därför hade jag som gruppleddare även detta i åtanke då jag ska uppmana till diskussion och på så vis försöka få alla att medverka.

4.3 Genomförande

Fokusgruppsdiskussionen inleddes med en presentation av mig själv som gruppleddare där jag berättade kort om vem jag är och varför jag var där. Jag klargjorde att deltagarna hade bjudits in till diskussionen då de betraktades som kunniga inom området och att de baserat på gemensamma erfarenheter kan föra en diskussion med varandra. Sedan upprepade jag information som de tidigare hade delgivits i ett informationsbrev, vilken de också hade samtyckt till. Jag förklarade då hur diskussionen skulle gå till, att denna skulle spelas in, varför studien gjordes, hur resultaten av diskussionen skulle användas, att det är viktigt att vi skulle lyssna på varje deltagare, att allting som sades inom gruppen är konfidentiellt och att de givetvis kunde avbryta i det fall någon skulle önska det. Slutligen bad jag dem att presentera sig en och en och kort berätta om sin bakgrund och varför de valde att bli fritidslärare, i syfte att få igång diskussionen och på så vis skapa en inbjudande och diskussionsvänlig atmosfär.

Därefter presenterade jag mina frågeställningar för fokusgruppen; en fråga åt gången varpå diskussion följde innan nästa fråga presenterades. Samtidigt spelade jag in allt som sades under diskussionen. För mig var det viktigt att jag kunde leda och stärka gruppen så att de gick i rätt riktning samt att alla kunde dela med sig av sina kunskaper och erfarenheter. Annorlunda tankar ska också accepteras och varje deltagare ska få ta plats. Som gruppleddare fokuserade jag således på att, via att visa intresse och via att ställa följdfrågor, vägleda och uppmuntra deltagarna medan jag på ett objektivt sätt lyssnade och var öppen för deras redogörelser. Min roll som gruppleddare var alltså inte att intervjua deltagarna, utan att skapa en diskussion samt främja samspelet mellan dem (Dahlin-Ivanoff, 2011).

Ett grundläggande antagande som är relevant att ta hänsyn till i samband med genomförandet av fokusgruppsdiskussioner är att miljön ska vara tillåtande och icke-dömande. En trygg miljö är förutsättningen för att individer ska vilja dela med sig av erfarenheter och utveckla tankar och åsikter, vilket är avsikten med fokusgrupper (Dahlin-Ivanoff, 2011). Diskussionen ägde

således rum i ett förbokat grupprum där vi kunde sitta ostört och avskilt från personal och elever utanför.

4.4 Databearbetning

Analysen började redan under fokusgruppsdiskussionen där jag som gruppleddare redan då började vara uppmärksam på vad som sades och vilka mönster som kom fram, vilket jag dokumenterade skriftligen under diskussionens gång. Inspelningarna av fokusgruppsdiskussionen transkriberades ordagrant. Under transkriberingen är det en fördel att man vid en andra omgång får möjlighet att höra/uppmärksamma saker som man inte fick med från början och att man kan pausa/spola tillbaka vid behov. Den transkriberade texten blev mitt empiriska material som jag sedan analyserade, studerade och drog slutsatser från. Materialet tolkades så att det kunde besvara studiens syfte och frågeställningar. Under arbetsgången i samband med bearbetning av fokusgruppsdiskussioner är det viktigt att komma ihåg att det är kollektiva och gemensamma erfarenheter som ska utgöra grunden för analysen. Det handlar på så vis inte om varje enskild deltagare och vad hen har sagt utan om att ha en "heltäckande bild av deras gemensamma förståelse, ett perspektiv som är mer än en summering av enskilda uttalanden" (Dahlin-Ivanoff, 2011). Således handlade bearbetningen om att hitta de strukturer, riktlinjer och tillvägagångssätt som påverkar och styr deras arbete med nyanlända elever.

4.5 Tillförlitlighet

Reliabilitets- och validitetskriterier förutsätter att det är möjligt att komma fram till en enda och absolut bild av den sociala verkligheten och är inte direkt tillämpliga på kvalitativa undersökningar (Bryman, 2011). I stället pratar man om tillförlitlighet som består av fyra delkriterier för kvalitet. Det första kriteriet är *trovärdighet* i resultaten som skapas genom att man följer de regler som finns och även, via respondentvalidering, återkopplar till deltagarna för att få bekräftat att forskaren har gjort en korrekt bedömning. Det andra kriteriet är överförbarhet och handlar om resultatens *överförbarhet* till en annan miljö. Det tredje kriteriet avser *pålitligheten* och innebär att forskarna, för att öka pålitligheten, ska anta ett granskande synsätt. Varje del i undersökningsmetoden - problemformulering, urval, databearbetning och så vidare - ska granskas och redogöras för. Även individer utanför, kurskamrater i mitt fall, ska agera granskare som bedömer kvaliteten och ger feedback, vilket således är en valideringsteknik i syfte att testa resultaten. Det fjärde kriteriet handlar om *att kunna styrka*

och konfirmera att man som forskare har handlat i god tro via att ha varit objektiv i undersökningen, och inte medvetet tillämpat personliga åsikter och värderingar i utförande och resultat (Bryman, 2011). För att uppnå så trovärdiga resultat som möjligt har jag strävat efter att uppfylla de kriterier som har varit möjligt att uppfylla mot bakgrund av undersökningens art och storlek. Det första kriteriet, trovärdighet, uppfylls dels genom att jag under undersökningens gång har följt de regler som finns för att göra en trovärdig och korrekt undersökning, dels genom att jag vad gäller kontakten med respondenterna redan innan undersökningen ägde rum skickade diskussionsfrågor till deltagarna och även under undersökningens gång ställde följdfrågor i klargörande syfte. Kriteriet om överförbarhet är i en undersökning som denna svårt att uppfylla på grund av att kvalitativa undersökningar inbegriper färre antal deltagare och fokus läggs ofta på det unika. Denna studie gjordes utifrån en liten grupp på fyra personer och deras erfarenheter, vilket alltså inte är representativt för en större grupp och innebär att tillförlitligheten ifrågasätts. Istället ger studien en inblick i fritidslärares arbete med nyanlända elever i fritidshem. Det tredje kriteriet om pålitlighet är uppfyllt då jag under undersökningens gång har haft ett analytiskt förhållningssätt samt tydligt redogjort för undersökningens olika delar och bakomliggande arbete. Dessutom har vi genomgående, kurskamrater emellan, innan och under opponeringstillfällena granskat varandras texter. Och slutligen införlivas det fjärde kriteriet genom att jag utmed undersökningens gång har varit objektiv och öppen för den information som har presenterats.

4.6 Etiska aspekter

Vid genomförande av en studie ska beaktas moraliska och forskningsetiska principer. I detta arbete har jag baserat mig på riktlinjer som anges av Bryman:

Informationskravet innebär att deltagare ska informeras om undersökningens syfte, att deltagande är frivilligt och kan avbrytas om de vill det (Bryman, 2011). Innan gruppdiskussionen ägde rum har deltagarna delgivits information om undersökningen via informationsbrev där det tydligt framgick varför undersökningen gjordes, hur denna skulle gå till, vad deras deltagande innebär för dem och vilka rättigheter de har. Därtill upprepade jag innan intervjustart återigen den information de redan hade fått kring syfte, upplägg, inspelning och rättigheter, i syfte att säkerställa att de visste hur det var planerat och att det var frivilligt.

Samtyckeskravet handlar om deltagarnas rätt att själva bestämma över sin medverkan (Bryman, 2011). För att uppfylla detta krav kompletterades informationsbrevens på en ny sida

med blanketter för underskrift där deltagaren, i det fall de valde att vara med, lämnade ett skriftligt samtycke till medverkan. Samtyckeskrauet uppfylldes till viss del även i inledande information som presenterades om upplägg och frivilligt deltagande.

Konfidentialitetskravet handlar om att de personuppgifter om deltagarna som ingår i undersökningen ska behandlas konfidentiellt (Bryman, 2011). För den som behandlar dessa uppgifter är det alltså viktigt att säkra att dessa inte hamnar hos någon utanför studien. Därför har i studien inte uppgivits diskussionsdeltagarnas riktiga namn.

Nyttjandekravet innebär att den information och de uppgifter som samlas in under undersökningens gång får användas enbart för forskningsändamålet (Bryman, 2011). Därför ska allt material förstöras efter färdigställt examensarbete då detta försäkrar att ingen kommer åt det och att det inte används i något annat syfte.

5. Resultat och analys

I denna del av arbetet redovisas resultaten av fokusgruppsdiskussionen. I samband med bearbetningen skapades följande kategorier: Verktyg och resurser för inkludering, risken för exkludering och samverkan med vårdnadshavare. Fiktiva namn på personal har använts. Benämningen fritidshemslärarna används vid redovisning av svar och kommentarer som delas av flera olika respondenter.

5.1 Verktyg och resurser för inkludering

Inledningsvis anges att arbetet med inkludering av nyanlända elever i fritidshem ser olika ut beroende på åldersgrupp. De yngre eleverna placeras ute i ordinarie klasser direkt och får på det sättet ta del av en större gemenskap redan i början, medan de äldre eleverna placeras i förberedelseklasser. Dessutom, tillägger fritidshemslärarna, är det lättare för de yngre eleverna att komma in i lekar och knyta kontakter då dessa i många av fallen tycks vara orädda och inte, som de mer tillbakadragna äldre eleverna, tänker eller analyserar kring hur de behandlas av andra elever. Därför befinner sig de äldre eleverna i ett känsligare läge och behöver mer stöd för att våga prata med andra och vara med.

Det sociala samspelet och kommunikationen via spel och lek är huvudverktyg för inkluderingen av nyanlända elever. Spel som till exempel Alias (ordförklaringspel) och Vildkatten (observationsspel) anges vara mycket effektiva. Eleverna får då sätta ord på saker och ting där de bland annat ska hitta matchande bilder och beskriva saker. I sällskapsspelet Vildkatten kommer språket till användning då eleven ska *säga* det föremål som visas på kortet som har valts, till exempel katten, kaffekoppen eller en viss färg, vilket alltså innebär att hen sätter ord på bilden. Spelet Alias beskrivs av fritidslärarna som ett pedagogiskt spel där eleven ska förklara vad som finns på en bild utan att använda själva ordet. I stället utmanas eleven i att förklara hur föremålet ser ut, hur det fungerar och vad det används till och så vidare, varpå motparten ska gissa vad det är. Och via den fria leken, där eleverna umgås, kommunicerar och samarbetar, förvärvar eleverna på ett självständigt sätt språkkunskaper. Lek eller spel behöver alltså inte vara organiserade för lärande utan i stället sker lärandet via deltagandet i interaktionen:

De har bara lekt liksom, och umgått, inte att man kanske har planerat mycket vad språkinläring är utan det är leken och det sociala som gör att de har samlat ord och helt plötsligt så pratar de bara, det är väldigt häftigt att se (Nora).

I samband med språkinläringen för nyanlända elever betonas vikten av *tydlighet* för att eleverna ska förstå vilka saker som heter vad och vad det är man syftar på: ”Detta är ett äpple”, ”Detta är en penna”, och så vidare. Därför används också mycket bilder i kommunikationen med de nyanlända eleverna vilket innebär att föremål synliggörs och underlättar i förståelsen. Det är också viktigt att ordagrant benämna vad som görs och hur det görs. Till exempel försöker lärarna så mycket de kan att få eleverna att också lära sig under vardagliga moment genom detaljerade beskrivningar av diverse aktiviteter och föremål:

Eleven skulle gå och tvätta händerna, hon hade händerna under en vattenkran och då visade jag henne att nu är det varmt vatten och nu är det kallt vatten samtidigt som hon också kände på vattnet. Sedan förklarade jag när det i stället var ljummet vatten. Och eleven upprepade efter mig och sa ”Kallt, varmt, ljummet”. Och sedan samma sak med till exempel besticken som fanns i lådan ute i köket (Nora).

Det är även viktigt att vara mycket noga och tydlig med instruktioner. Dessa ska inte bara återges muntligt utan också praktiskt visas för de nyanlända eleverna, till exempel under en idrottslektion:

Det är viktigt att man är väldigt tydlig och har tydliga instruktioner, och inte bara en instruktion med tal utan instruktion där man visar rent praktiskt hur leken går till, så att de kan se hur man ska göra, de lyssnar på hur man ska göra och att man verkligen verkligen visar dem; ta bollen, den här ska passas hit, skjuta där, eller den ska ner på golvet eller vad de nu ska göra (Emma).

Vidare anges elever som redan finns på fritidshemmet som en viktig resurs i arbetet med att inkludera de nyanlända eleverna. Fritidshemslärarna syftar då i första hand på elever som kan prata samma språk som nyanlända elever, vilka via språket är till stor hjälp för de nyanlända eleverna då detta innebär att de då kan kommunicera, få hjälp att förmedla det de vill på svenska och på så vis också få nya vänner och känna sig inkluderade. I planering av aktiviteter ordnas att det i varje grupp finns åtminstone en elev som kan prata de nyanlända elevernas hemspråk och att dessa får sitta bredvid varandra. Således utnyttjas elevernas språkkunskaper för att kommunicera med de nyanlända eleverna som inte kan engelska. De nyanlända elever som kan engelska kan kommunicera på engelska. Även dessa elever agerar då tolk emellanåt för sina nyanlända vänner som inte kan prata engelska.

Personal via AMA-anställning som har funnits på fritidshemmet återges också ha varit ett mycket bra stöd. AMA-anställning bygger på ett projekt inom arbetsmarknaden i syfte att underlätta flyktingars integration och etablering på arbetsmarknaden. Många är från mellanöstern från länder som Syrien, Iran, Irak och så vidare, varför de är till stor hjälp i nuläget då större delen av eleverna också är från mellanöstern. Samtidigt är de också här för att själva lära sig svenska och då blir det ett utbyte mellan eleverna och de vuxna.

Värdegrundsarbete är vidare en mycket central del i arbetet. Detta införlivas i arbetet via samlingarna, då de går igenom dagen med eleverna, och via veckoteman som de har på fritidshemmet, som till exempel "Människors lika värde" eller "Vänskap". Arbetet bygger mycket på gruppen; att vara en bra kompis och att alla ska kunna vara med och leka oavsett bakgrund, utseende eller kön.

Fritidshemslärarna upplever sammantaget inte att där finns några större skillnader i arbetet med inkludering mellan elever generellt och nyanlända elever. Målet att inkludera alla i gemenskapen gäller alla elever och tillvägagångssätten brukar inte skilja sig åt. Dock förekommer alltså, som angivits ovan, vissa skillnader i arbetet med nyanlända elever. I samband med planering av aktiviteter är det viktigt att hänsyn tas till annorlunda och fler saker än vad som vore nödvändigt i vanliga fall; till exempel vid placeringen i syfte att säkerställa närvaron av översättningshjälp och klarhet och betoning som blir extra viktigt i kommunikationen med nyanlända elever.

På grund av att många av de här eleverna ofta kommer från krig, flykt och förtryck är det därtill av yttersta vikt att komma ihåg att de ska känna sig trygga bland vuxna och kamrater. Därför arbetar lärarna på det här fritidshemmet också med att eleverna ska känna sig trygga och säkra i sin omgivning. Struktur och tydlighet i arbetet är då mycket viktigt då de här eleverna inte vet hur det fungerar på fritidshemmet. För att kunna få ut så mycket som möjligt ska för de nyanlända eleverna klargöras vad ett fritidshem är, hur man arbetar på ett fritidshem och varför de får komma till fritidshemmet efter skoltid:

Om man tittar på nyanlända elever så är det viktigt att man jobbar på med ganska mycket struktur och tydlighet kring de här barnen när de börjar, för att för dem är fritids en ny grej, det finns inte i alla kulturer, och då måste man ha hjälp. Också handlar det om att hjälpa barnen med att få en helhet på sin dag, för att komma till ett nytt land är inte så lätt (Emma).

Målsättningen är sammanfattningsvis alltså att berika elevens språk men också att se till att eleven blir en del av gemenskapen, en del av gruppen och känner sig sedd och kan förmedla känslor och åsikter:

Det är väldigt viktigt att få dem att känna att de är en del av ett sammanhang, man behöver inte kunna jättemycket svenska för att man ska känna sig som en del av ett sammanhang (Nora).

5.1.1 Det sociala samspelet och språket

I enlighet med Vygotskijs sociokulturella teori anges samspelet i olika aktiviteter vara det grundläggande i arbetet med inkludering. Via samspelet med omgivningen följer språkanvändningen och språkinläringen som vidare möjliggör för eleven att utvecklas och kontinuerligt känna sig tryggare i sin omgivning. Därför är språket ett mycket viktigt verktyg i arbetet för inkludering av nyanlända elever. Förmågan att förstå andra och kommunicera med andra är avgörande för elevens utveckling. Språket är därigenom den bärande delen i det sociala samspelet som uppkommer via lek och spel eleverna emellan (Säljö, 2014).

Lärarna återger att de utnyttjar dels de svensktalande, dels de engelsktalande barnens språkkunskaper för att kunna kommunicera med de nyanlända eleverna. I planerade aktiviteter ordnas därför att varje grupp ska ha både nyanlända elever och elever som behärskar andra språk. Detta aktualiserar både det sociala samspelet, då eleverna får kommunicera med andra elever som förstår dem och kan hjälpa dem i kommunikationen, och språket som kommer till användning (Säljö, 2014).

Till skillnad från vad som presenteras i tidigare forskning kring nyanlända elever som placeras i grupper med elever som pratar deras hemspråk - där man då väljer att inte prata svenska - uppges av fritidshemslärarna på det här fritidshemmet att så inte har varit fallet här. Några enstaka ord eller meningar på hemspråken kan förekomma men i övrigt berättar lärarna att eleverna pratar svenska även med de nyanlända eleverna. Orsaken kan vara att dessa elever är födda i Sverige eller har bott här väldigt länge och kan sina hemspråk men använder det svenska språket med kompisar, menade fritidshemslärarna:

Kanske bara några korta ord eller meningar men annars så nej inget som vi har stört oss på, och jag tror på att det kan bero på att många elever som vi har här inskrivna på skolan har varit i Sverige länge eller är födda i Sverige till och med, de kan arabiska kanske men det är inte det språket de använder med kompisar och så, de kanske kan

förklara något för sina kompisar men annars nej när de leker eller gör annat då är det svenska som gäller (Linnea).

I det sociokulturella perspektivet betonas inte bara språk utan också fysiska redskap som är en del av mänskligt lärande: ”Verktyg av olika slag, spel, tangentbord, cyklar, elektriska apparater och tusentals andra sådana redskap”. (Säljö, 2014, s.97). Alltså får eleverna också lära sig vilka redskap som vanligtvis används och hur dessa används, som till exempel spelen de får vara med att spela eller verktygen de får använda vid skapande och pyssel, vilket också aktualiserar socialt samspel som leder till inkludering.

Fritidshemslärarna berättar vidare att de uppfattar skillnader i beteende och utveckling mellan elever som går i förberedelseklass respektive ordinarie klass. De äldre eleverna som oftast är placerade i förberedelseklasser är mer tillbakadragna, till skillnad från de yngre eleverna som oftare placeras i ordinarie klasser. Förberedelseklassen innebär att eleven isoleras från resten av skolan, och när denna därpå befinner sig på ett fritidshem bland fler och andra barn än de i förberedelseklassen drar sig eleven tillbaka. Isoleringen i relation till övriga skolan är, som tidigare forskning har visat, den största nackdelen med förberedelseklasser och påverkar, som vi ser i det här fallet, även elevens tid på fritidshemmet efter de obligatoriska skoltimmarna. Situationen kan liknas vid övergången som elever gör från förberedelseklass till ordinarie klass (Bunar, 2016).

I fritidshemslärarnas gemensamma beskrivning av deras arbete anges alltså att aktiviteter som uppmanar till socialt samspel är det främsta verktyget för inkludering. Arbetet planeras och utförs därtill med hänsyn till viktiga faktorer avseende nyanlända elever: Den initiala användningen av mycket bilder, tydlighet och betoning i kommunikationen, och översättningshjälp som ska finnas tillgänglig. Däremot framgår att fokus ligger på gruppen, och betydligt mindre - eller inte alls - på individen.

5.1.2 Individuella olikheter

Forskningen visar att nyanlända ska betraktas som en heterogen grupp där enskilda kartläggningar, bedömningar och utvärderingar ska göras av lärare, men också att sådana bedömningar dels inte görs, dels görs felaktigt (Bunar, 2015; Fjällhed, 2013).

Fritidshemslärarna anger och är medvetna om att samma verktyg inte fungerar på alla elever då de har olika förutsättningar, intressen och behov, till vilka hänsyn ska tas för en lyckad skolgång och inkludering. Vissa elever anges som väldigt framåt, pratar mycket och är mer

uppmärksamma medan andra elever är mer tillbakadragna och behöver mer eller en annan typ av hjälp. Emellertid beskriver lärarna tillvägagångssätt, i arbetet med de nyanlända eleverna, som inte ser till individen, utan till gruppen (gruppen av nyanlända elever), varför det brister i hänsyn till elevernas individuella förutsättningar och olikheter. Där görs alltså visserligen en åtskillnad i bedömningen av vilka resurser som är nödvändiga för elever generellt och nyanlända elever specifikt, men inte på individuell nivå utan utifrån respektive grupp. Således bekräftas även vad forskningen tidigare har visat om saknaden av resurser och kompetens som krävs för individuella kartläggningar av eleverna (Bunar, 2015).

5.2 Risken för exkludering

Exkludering och utanförskap förekommer och det här hanterar fritidslärarna via att vara närvarande, kolla av signaler och agera för att få med den som har hamnat utanför. Det är viktigt att ha en dialog med eleverna för att förstå varför hen leker själv och om det är självvalt eller inte. Dock tillägger fritidshemslärarna att det i majoriteten av fallen är de som sätter igång leken och då är det lättare att inkludera alla elever:

Man får vara med i leken kanske får vara patient eller doktor eller frisör , att man som lärare är med i leken.... för oftast till 99 % så sätter vi vuxna igång leken och så brukar det komma fler och fler elever som vill leka.. och då kan man lätt få med den här personen i leken faktiskt... eller pyssel eller vad de nu kan va någonting.. och så också få in svenska ord på de (Emma).

Fritidshemslärarna berättar också om grupperingar som bildas på fritidshemmet. Det finns olika konstellationer, både bra och sämre grupperingar. Grupper av nyanlända tillsammans med elever som pratar samma språk förekommer men dessa pratar ändå svenska och det blir, som tidigare nämnt, inte ett hinder för språkinläringen. Denna gruppering anser lärarna är positiv för att de nyanlända eleverna då känner att de får vara med och får nya vänner.

På grund av brister i språket kan det i kommunikationen elever emellan uppstå missförstånd. Den ena eleven säger något fel och den andra uppfattar det på ett annat sätt än vad som kanske var menat, varpå det utvecklas till en konflikt mellan eleverna. Därför är det mycket viktigt att där alltid finns vuxna runt omkring i det fall sådana situationer skulle uppstå. Nyanlända elever vet inte alltid hur de ska uttrycka sig eller förstår inte alla regler fullständigt varför lärarna ska finnas på plats och vägleda dem. Främst är detta aktuellt med äldre elever då dessa kommunicerar mer muntligt till skillnad från yngre elever som mest är med i lekar.

Vidare berättar fritidshemslärarna också om att eleverna ofta blir stressade på grund av att de inte kan språket och mår inte bra av detta. Även då kan konflikter uppstå och nyanlända elever kan uppvisa ett utagerande beteende. Då är det viktigt att stötta, förklara och finnas där. Speciellt elever som har lämnat krig och oroligheter bakom sig kan uppvisa ett mer aggressivt beteende i början:

Man vet inte vad elever har gått igenom i sitt hemland eller vad för trauma de har med i bagaget. I början är det fler konflikter för att de inte förstår varandra men det brukar lösa sig efter ett tag (Jennifer).

Slutligen framhåller fritidshemslärarna fördelen med en mångkulturell skola där olika grupper, kulturer och språk anammas. Det blir en plats där alla oavsett bakgrund kan och får vara med, och olikheter och mångfald betraktas som någonting bra:

Det kan vara lätt att smälta in här för att alla här är olika, man är inte konstig eller annorlunda då alla är olika (Linnea).

5.3 Samverkan med vårdnadshavare

Bristande samverkan med vårdnadshavare anges av fritidshemslärarna som ett stort hinder i arbetet med nyanlända elever. De berättar att vårdnadshavarnas oförmåga att kommunicera omöjliggör utbyte av information och hjälp parterna emellan:

Jag upplever mest att det blir språkliga missförstånd med föräldrarna. Man kanske säger något när de hämtar sina barn, till exempel att de ska tänka på att fylla på pappret till lovet och då tror man att de förstår det man har sagt men sen så sen händer det ingenting, inga tider blir ifyllda (Sofia).

Innan en elev börjar på ett fritidshem berättar fritidshemslärarna att man har ett inskolningssamtal där vårdnadshavare ska delges all information om fritidshemmet och dess verksamhet. Där är också tolk närvarande så att parterna kan kommunicera och förstå varandra. Det här svarar mot det som Fjällhed (2013) kallar för ett inledande informationsmöte där all viktig och nödvändig information ska presenteras samt att vårdnadshavarna ska göras medvetna om att deras deltagande är viktigt. Tillgängliga resurser, som till exempel tolk, ska därtill användas om det är nödvändigt för att kunna genomföra ett möte och ge vårdnadshavarna information (Glogic & Löthagen Holm, 2016).

Av tidigare forskning framgår däremot att vårdnadshavare känner att de blir behandlade som passiva mottagare och inte erkänns som kompetenta och fullvärdiga individer. I stället präglas kontakten av misstro och fördomar gentemot vårdnadshavarna (Bunar, 2015). Således framförs av lärarna respektive vårdnadshavarna två olika skildringar av samverkan dem emellan. Parallellt uppger Bunar (2015) dock vidare att vårdnadshavare ofta saknar dels språkliga kunskaper, dels kunskaper om sina och barnens rättigheter varför det brister i samverkan med skola och fritidshem. Det innebär att den bristande kommunikationen leder till felaktiga bedömningar och missförstånd parterna emellan.

6. Diskussion

Syftet med den här studien har varit att undersöka hur fritidslärare arbetar med att inkludera nyanlända elever i fritidshem. Resultaten visar att eleverna inkluderas via metoder med fokus på socialt samspel, värdegrundsarbete och språk. Genom spel, lekar och kommunikation med andra elever och personal stimuleras den nyanlända eleven till att vara delaktig. Aktiviteterna är således ingången som vidare öppnar upp för möjligheten att utveckla sociala förmågor och träna på språkanvändningen, vilka gemensamt utgör grunden för att vara delaktig i gemenskapen. Emellertid visar resultaten även på brister i arbetet med inkludering av nyanlända elever, bland annat avseende samverkan med vårdnadshavare och ett större fokus på gruppen än på individen.

6.1 Det sociala samspelet

Av resultaten framgår att fritidshemslärarna arbetar olika med elever som kommer från förberedelseklass respektive direkt klass. Medan eleverna i den första gruppen anges vara tillbakadragna och svårare att kommunicera med anges de direktintegrerade eleverna som mer mottagliga. Alltså betraktas förberedelseklasser i det här fallet som någonting negativt av lärarna. Nämda modeller är omdiskuterade i forskningen och för- och nackdelar har visats med båda. Även inom fritidshemsverksamhet tycks uppfattningarna vara olika då annan forskning i stället visar på positiva omdömen av förberedelseklasser där lärare återger att dessa elever kommer med förkunskaper som underlättar i arbetet (Bunar, 2015). Således blir förberedelseklassen i stället ett verktyg, snarare än ett hinder, för arbetet med inkludering inom fritidshemmen. Vad dessa skillnader kan bero på är svårt att säga och kräver ytterligare undersökning där man får se på och jämföra de varierande arbetssätten inom diverse skolor som har förberedelseklasser.

Umgänget med samspråkiga elever anges inte vara problematiskt utan uppmuntras i stället av lärarna då detta för den nyanlända eleven innebär möjligheten till kontakt med andra elever. På det här fritidshemmet menar personalen att i mötet mellan samspråkiga elever används ändå det svenska språket i första hand. I jämförelse med vad som visats i tidigare forskning, och även av egna erfarenheter, framstår fritidshemslärarnas återgivande av deras observationer inte rimliga (Bunar, 2015). På andra skolor och fritidshem anges vikten av arbete med att uppmärksamma och motarbeta grupperingar av samspråkiga elever i syfte att främja språkutvecklingen. Här placeras de nyanlända eleverna i stället avsiktligt i grupper med elever som pratar deras hemspråk.

Vidare anges att de samspråkiga eleverna utnyttjas för översättningshjälp i kommunikationen mellan lärare och andra elever, vilket får anses vara opassande och riskabelt. Ansvar för och kontrollen av det som ska förmedlas ligger då på en annan elev, som inte ska tilldelas ett sådant ansvar, varpå konflikter kan uppstå på grund av eventuella missförstånd.

Fritidshemslärarna ska i stället utnyttja övriga resurser som finns tillgängliga i de fall översättning är nödvändigt.

6.2 Gruppen eller individen?

Fritidshemslärarna påpekar vid ett flertal tillfällen vikten av *tydlighet* i arbetet och kommunikationen med nyanlända elever i syfte att de ska förstå och kunna vara med i gemenskapen. Därför hanteras vissa situationer och saker annorlunda vad gäller de nyanlända eleverna för att kunna underlätta både för fritidslärare och för eleverna. Fokus på trygghet anges också vara väldigt viktigt på grund av elevernas bakgrund av krig och flykt, varför det inte handlar bara om att de ska lära sig, utan också om att de i första hand ska känna sig trygga i sin omgivning. Men det stannar där – vid gruppen av nyanlända – och går inte vidare till den enskilda eleven som kan ha helt andra förutsättningar och behov än övriga elever i gruppen av nyanlända elever (Bunar, 2016).

De nyanlända eleverna betraktas alltså som en homogen grupp, på grund av deras status som nyanlända i Sverige, utan hänsyn till individuella olikheter. Detta kolliderar med det arbetsätt och de rutiner som av tidigare forskning och gällande läroplan anges vara avgörande för resultaten i arbetet med nyanlända elever. Anpassning ska göras till varje elevs förutsättningar och behov där lärande och utveckling ska främjas med utgångspunkt i bakgrund, erfarenheter och kunskaper (Bunar, 2016; Skolverket, 2017). Fokus på att inkludera i gemenskapen överskuggar på så vis vikten och behovet av individuella bedömningar och åtgärder, vilket är grunden för planering, hjälp och genomförande i elevens fortsatta utveckling (Skolverket, 2017).

Föregående aktualiserar vidare frågan om fritidshemslärarnas arbetsätt ska betraktas som inkluderande eller integrerande. Om hänsyn tas till gruppen, och inte individen, och att denna gradvis ska tränas för att passa in med resten av eleverna pekar detta på ett integrerande arbetsätt - där delarna ska passa in i en helhet. Inkluderingen, som kräver av skolan att denna som en helhet ska organiseras utifrån barnens olikheter kräver andra metoder. Då ska

utgångspunkten vara olikheterna som ska beaktas och betraktas som tillgång och inte belastning (Nilholm, 2006).

6.3 Kontakten med vårdnadshavare

Forskningen är enhetlig kring visade resultat av samverkan med vårdnadshavare; *denna fungerar inte*. Däremot är de bakomliggande orsakerna som anges av personal respektive vårdnadshavare olika. Vardera part anser att orsaken eller problemet ligger hos motparten. Vårdnadshavarna upplever att de inte blir bemötta som fullvärdiga samarbetspartners medan lärarna uppger att svårigheterna beror på bristande språkkunskaper från vårdnadshavarens sida (Bunar, 2016).

Mot bakgrund av helheten får det dock anses rimligt att det snarare är fråga om en rad olika orsaker som gemensamt utgör grunden för bristande kommunikation och medföljande felaktiga bedömningar samt missförstånd lärare och vårdnadshavare emellan.

Vårdnadshavarna saknar dels språkliga kunskaper, dels övriga kunskaper om sin avgörande medverkan i barnens skolgång. Lärarna saknar nödvändig kompetens och kunskap för att bemöta nyanlända vårdnadshavare. Således varken inleds, utvecklas eller upprätthålls ett samarbete mellan nämnda parter, eller också är det bristfälligt i det fall viss kontakt förekommer. På grund av detta beaktas inte vad som anges i läroplanen om upprätthållandet av kontakt med vårdnadshavare som fortlöpande ska informeras om sina barns skolsituation och utveckling, vilket vidare påverkar elevens skolgång och resultat då den hjälp som uppkommer via medverkan av vårdnadshavarna uteblir.

Emellertid ska framhållas att möjligheten att engagera sig och ta initiativ för att främja kontakten parterna emellan är större för lärarna då dessa har tillgång till diverse resurser. Läraren kan ta hjälp av modersmållärare, vet var att ringa för att beställa tolk som närvarar på plats eller via telefon och kan använda sig av teknologiska hjälpmedel, som till exempel IKT (Informations- och kommunikationsteknik). Därtill har läraren kunskaper, som vårdnadshavaren ofta inte har, om det svenska skolsystemet; hur detta fungerar och vad som förväntas av lärare respektive vårdnadshavare. Med det sagt innebär det inte att vårdnadshavare inte har ett ansvar eller inte kan uppvisa intresse och engagemang i syfte att lära sig och medverka under sina barns skolgång. Däremot underlättar ovan nämnda tillgång till resurser och kunskap för lärarna.

Således är det viktigt att fritidslärare använder sig av nämnda diverse resurser och medel i syfte att interaktionen mellan personal och vårdnadshavare ska fungera. Det handlar vidare inte bara om den information som ska presenteras för vårdnadshavarna, utan också om att personalen blir informerade om speciella behov, funktionsnedsättningar och övriga begränsningar hos eleverna och på så vis kan ordna med korrekt hjälp och vägledning på fritidshemmet (Glogic & Löthagen Holm, 2016; Fjällhed, 2013).

6.4 Metoddiskussion

Studien har utförts utifrån fokusgruppsmetoden där deltagande fritidslärare diskuterade fritt kring presenterade diskussionsfrågor. Metoden gav mer generella svar då resultaten baseras på gruppens gemensamma förståelse och framförda uttalanden. Hade jag istället använt mig av intervjuer med deltagarna skulle svaren sannolikt vara mer personliga och grundliga. Även en kombination av metoder, som till exempel fokusgruppsmetoden och observationer av fritidshemslärarna i arbete med nyanlända elever, hade troligen bidragit till ett bredare underlag bestående också av beteenden och mönster som inte diskuterades under fokusgruppsdiskussionen. Eventuellt hade nämnda kombination av metoder även kunnat visa på olika resultat från respektive metod, vilket hade inneburit en möjlighet att jämföra resultaten mellan två, eller flera, undersökningstillfällen.

Studien gjordes utifrån en liten grupp på fyra deltagare vilket inte kan anses vara representativt för en större grupp. Även om fokusgruppsdiskussionen gav svar på framförda frågeställningar hade fler deltagare dels bidragit till ett större och bredare underlag, dels ökat studiens tillförlitlighet och överförbarhet.

Under bearbetningen av det transkriberade materialet från fokusgruppsdiskussionen insåg jag i efterhand att jag borde ha ställt mer följdfrågor för att få klargjorda vissa specifika uttalanden. Jag insåg även att tiden som vi hade till vårt förfogande inte var tillräcklig. Enligt planeringen skulle diskussionen pågå i 30 minuter men tog istället 50 minuter som ändå inte var tillräckligt.

Sammantaget fick jag, trots vissa begränsningar och brister, underlag för att kunna besvara studiens frågeställningar och uppfylla syftet med studien.

6.5 Vidare forskning

Där finns ett engagemang och en vilja att lära sig hos fritidslärare och de personer som kommer i kontakt med dessa elever, men i nuläget saknas den nödvändiga kunskapen och kompetensen. Av forskningen framgår ett tydligt behov av kunskapsutveckling och gemensamma och tydliga riktlinjer för fortsatt mottagande av nyanlända elever.

Många effektiva verktyg har angivits, bland annat att nyanlända elever inkluderas via uppmuntran till samspel med sin omgivning, via spel och lek, via utmaningar så att de utvecklas och via stöd från personal. Men arbetet är likväl bristfälligt på flera och många plan. Således finns där utrymme för många fler frågor att undersöka och besvara:

- Hur ska samarbetet och kommunikationen mellan olika aktörer i och omkring skolan struktureras i syfte att inleda och upprätthålla en välfungerande samverkan?
- Hur ska lärare utbildas i att kunna bedöma, kartlägga och ta hänsyn till bakgrund och individuella förutsättningar hos enskilda elever?
- Hur ska diverse resurser inom fritidsverksamhet användas på bästa möjliga sätt?
- Vilka organisatoriska modeller är bäst för grupper av elever i olika åldrar och med olika bakgrund?

(Bunar, 2016)

7. Referenser

- Ahrne, G & Svensson, P. (2015). *Handbok i kvalitativa metoder*. Stockholm: Liber.
- Bunar, N. (2010). *Nyanlända och lärande – En forskningsöversikt om nyanlända elever i den svenska skolan*. Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Bunar, N. (2016). *Nyanlända och lärande-mottagande och inkludering*. Stockholm: Författarna och Natur & Kultur.
- Bryman, A. (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder*. (2. [rev.] uppl.) Malmö: Liber.
- Cederlund, C & Berglund, S. (2017). *Socialpedagogik: pedagogiskt socialt arbete*. Stockholm: Liber.
- Dahlin-Ivanoff, S. (2015). Fokusgruppsdiskussioner. I Ahrne, G & Svensson, P (2015) *Handbok i kvalitativa metoder* (s. 81-92). Stockholm: Liber.
- Falkner, C & Ludvigsson, A. (2016). *Fritidshem och fritidspedagogik – En forskningsöversikt*. Forskning i korthet, nr 1. Lund: Kommunförbundet Skåne
- Fjällhed, Anders & Jensen, Mikael (red.). (2013). *Barns livsvillkor: i mötet med skola och fritidshem*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur
- Goldin, S. (2008). *Living in the present with the past. Mental health of Bosnian refugee children in Sweden*. (Akademisk avhandling, Umeå universitet).
- Glogic, S., & Löthagen Holm, A. (2016). *Nyanlända. Vägledning till inkluderande undervisning*. Stockholm: Hallgren & Fallgren Studieförlag AB.
- Kaya, A. (2016). *Att undervisa nyanlända. Metoder, reflektioner & erfarenheter*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Löwén, Å. (2006). *Asylexistensens villkor. Resurser och problem i meningsskapande hos asylsökande barn*. Uppsala: Uppsala universitet, Teologiska institutionen, Religionspsykologi.
- OECD. (2015). *Immigrant students at school: Easing the journey towards integration*. OECD Publishing. Hämtad från: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264249509-en> (läst 2018-05-02).
- Ojala, T. (2016). *Mötet med nyanlända: vägen till en framgångsrik skolgång*. Stockholm: Gothia fortbildning

Migrationsverket. (2018). *Sveriges flyktingkvot 2018*. Hämtad från: <https://www.migrationsverket.se/download/18.4cb46070161462db1132033/1522849820054/Sveriges%20flyktingkvot%202018.pdf>

Nilholm, C. (2006). Inkludering av elever "i behov av särskilt stöd" [Elektronisk resurs]: vad betyder det och vad vet vi. Stockholm: Myndigheten för skolutveckling.

SCB (Statistiska Centralbyrån). (2017). *Från massutvandring till rekordindvandring* [Elektronisk]. Stockholm: SCB. Hämtad från: <http://www.scb.se/hitta-statistik/sverige-i-siffror/manniskorna-i-sverige/in-och-utvandring/> (läst 2018-04-01).

SCB (Statistiska Centralbyrån). (2016). *Fortsatt hög folkökning* [Elektronisk]. Stockholm: SCB. Hämtad från: <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/befolkning/befolkningens-sammansattning/befolkningsstatistik/pong/statistiknyhet/befolkningsstatistik-1a-halvaret-2016/> (läst 2018-04-01).

Skolinspektionen. (2014). *Utbildning för nyanlända*. Kvalitetsgranskning rapport 2014:03. Stockholm: Skolinspektionen.

Skolverket. (2011). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011*. (rev. 2017). Stockholm: Skolverket.

Skolverket. (2015). *Systematiskt kvalitetsarbete - för skolväsendet. Allmänna råd med kommentarer*. Stockholm: Skolverket.

Skolverket. (2016). *Utbildning för nyanlända elever. Allmänna råd med kommentarer*. Stockholm: Skolverket.

Säljö, R. (2014). *Lärande i praktiken: ett sociokulturellt perspektiv*. Lund: Studentlitteratur.

Öberg, P. (2015). Livshistorieintervjuer. I Ahrne, G & Svensson, P (2015) *Handbok i kvalitativa metoder* (s. 55-66). Stockholm: Liber.

Bilaga 1

Informationsbrev och förfrågan om medverkan i en fokusgruppsdiskussion

Jag heter Mervat Hikmat och studerar till Grundlärare med inriktning mot arbete i fritidshem vid Jönköping University. Jag genomför nu en studie till mitt examensarbete där syftet är att undersöka hur fritidslärare arbetar för att inkludera nyanlända elever i fritidshem. I studien vill jag kartlägga vilka risker för exkludering som förekommer i fritidshemsarbete med nyanlända elever och hur man hanterar dessa. På så vis ligger fokus på nyanlända elever och vilka faktorer man tar med i planering och målsättning.

Fokusgruppsdiskussionen kommer att genomföras 3 maj kl. 17.00. Diskussionen tar max 1 h. Som deltagare kommer du att vara anonym och har rätt att styra över din medverkan i undersökningen. Den information som presenteras under fokusgruppsdiskussionen kommer att användas endast i forskningssyfte. All information kommer också att förvaras på ett säkert sätt för att förhindra att det sprids till part utanför undersökningen.

Med vänliga hälsningar
Mervat Hikmat

Om du har frågor gällande den här undersökningen och/eller ditt deltagande är du välkommen att kontakta mig på mervat.yonan@hotmail.com

Bilaga 2

Skriftligt samtycke till medverkan i undersökning om fritidslärares arbete med inkludering av nyanlända elever

Jag har informerats om studiens syfte, om hur informationen samlas in, bearbetas och handhas. Jag har informerats om att fokusgruppsdiskussionen spelas in. Jag har även informerats om att mitt deltagande är frivilligt och att jag, när jag vill, kan avbryta min medverkan i studien utan att ange orsak.

Jag samtycker härmed till att medverka i denna fokusgruppsdiskussion om inkludering av nyanlända elever i fritidshem.

Ort/Datum/År:

Namnunderskrift:

Namnförtydligande:

Forskarens underskrift:

Namnförtydligande:

Bilaga 3

DISKUSSIONSFRÅGOR

Huvudfrågor

- Hur arbetar ni praktiskt med att inkludera nyanlända elever i fritidshem?
  - Vad är extra viktigt att tänka på i arbetet med nyanlända elever?
  - Vilka faktorer tar ni med i planering och målsättning vad gäller nyanlända elever?

- Vilka är skillnaderna mellan det arbete ni utför för att inkludera elever generellt och det arbete ni utför för att inkludera nyanlända elever specifikt?

- Vilka eventuella problem och hinder kan uppstå med inkludering av just nyanlända elever?
  - Hur hanterar ni utanförskap och exkludering på fritidshem?
  - Förekommer grupperingar på fritidshem?